

Javaslat a magyar tudományos könyvkiadás megmentésére a Magyar Tudományos Akadémia számára

Előzetes megjegyzések

1. Számunkra, mint akik több évtizede a magyar tudományos könyvkiadásban tevékenykednek, s az elmúlt három évtized alatt több ezer tudományos, felsőoktatási és egyéb szakkönyvet adtunk ki, ma már evidencia: ha nem történik valami számottevő változás ezen a nemzet és a magyar tudományosság szempontjából oly fontos területen, akkor a magyar tudományos könyvkiadás hamarosan a végét járja. Mindez úgy értendő, hogy rövidesen megszűnnek a ma még hivatásszerűen tudományos könyvkiadással foglalkozó műhelyek. Ezt a folyamatot nem totális összeomlásként, armageddonként kell elképzelni, hiszen mindig maradnak majd egyetemi és egyéb intézményi szervezetek, amelyek a jövőben is fognak könyvet kiadni. S a publikálási kényszer a kutatókat is arra fogja kényszeríteni, hogy maguk adják ki műveiket vagy csak egyszerűen feltegyék azokat az internetre. Ez a folyamat azonban a ma még érvényben lévő hivatkozási és értékelési rendszereket is alapjaiban érinti. A hivatásos tudományos kiadói struktúra tehát a végét járja. Ez a folyamat és jövőkép talán nem érdektelen a Magyar Tudományos Akadémia számára sem.

2. A kilencvenes években Magyarországon még több mint száz kiadó foglalkozott hivatásszerűen tudományos művek megjelentetésével. Ma ezek száma alig egy tucat. Ennek okai ma már világosan látszanak. A magyar könyvkiadási statisztikák ugyanis egyértelműen jelzik a tendenciákat. A példányszámok és az átlagpéldányszámok – különösen ezen a területen – drasztikusan estek (1989-ben 108 millió nyomott példány, 2017-ben 26,2 millió; átlagpéldányszám: 1989-ben 14300, 2017-ben 1753). Ebből következően a tudományos művek átlagpéldányszáma ma messze 1000 alá került. A szakkönyv, tudományos könyv, lexikon, szótár, felsőoktatási tankönyv aránya a teljes magyar könyvkiadásban 1997-ben 21,61 százalékot tett ki, ez az arány ma 12,6%.

3. Ennek oka teljesen egyértelmű. Egy 30 íves átlagos (tehát nem színes, nem ábrákkal, képekkel és táblázatokkal teletűzdelt könyv) kb. 2,2-2,5 millió forint beruházást igényel, miközben a bevételek ennek az összegnek a felét sem érik el. Az esetlegesen megszerezhető támogatások (MTA, NKA) legjobb esetben is néhány százezresek. Fordított tudományos és szakkönyv esetén a veszteség nem egy milliós, hanem ennek minimum a duplája. Színes, illusztrációt tartalmazó művek esetén a veszteség ennek sokszorosa is lehet.

4. Azok a támogatási formák, amelyek megmaradtak (NKA, MTA, eseti) egyrészt nem tartanak lépést ezzel a hanyatlási tendenciával, másrészt egyedi kiadványokat (egy kiadó számára egyébként is korlátozott számban) támogatnak. Ezzel mintegy halálra ítélve a még meglévő tudományos könyvkiadó műhelyeket.

Javaslat

1. Az egyedi könyvtámogatási rendszer helyett (vagy még inkább mellett) a még megmaradt, magyar tulajdonban álló tudományos könyvkiadók számára műhely támogatási rendszert kellene bevezetni. Ennek pénzügyi kerete minimálisan 120-150 millió forint (nagyobb kiadók esetében kiadónként 20-25 millió forint). Ez alatt az összeg alatt a programot értelmetlen beindítani (lásd a magyar könyvtár-támogatási rendszer kudarcát). Ez azt jelenti, hogy ezért az összegért legalább ennyi tudományos mű jelenik majd meg. Az ellenőrzés legyen egyszerű, de szigorú: mit vállalt az adott kiadó, s mit teljesített. A nem teljesítő kiadókat azonnal ki kell zárni a rendszerből. A megítélt összeg álljon arányban az arra az adott évre vállalt művek számával és bonyolultsági fokával.

2. A fent vázolt probléma – ha nem oldódik meg a közeljövőben valamilyen módon – akkor előbb-utóbb visszaháramlik az akadémiára (és az egyetemekre). Egy nagy tudományos kiadó létrehozása és folyamatos finanszírozása több milliárd forint. Az általunk javasolt rendszerben ugyanis ezeknek a kiadóknak egyrészt még van képzett apparátusuk, másrészt, s ez a fontosabb, vannak piaci bevételeik. Sok éves tapasztalatunk szerint még ezen könyvek esetén is piacról megszerezhető a teljes bekerülési összeg 50-70 százaléka. Az éppen a múlt évtől beindult digitális szolgáltatásért (EISZ) kapott összeg is hozzájárul ezen kiadók vesztesége egy részének finanszírozásához. Magyarul az akadémiára csak a veszteség másik részének biztosítása marad.

3. A közkeletű vélekedés szerint, semmi gond, majd az internet és a digitális hozzáférés megoldja a problémát. Csak jelezni szeretnénk, hogy jelenleg a teljes magyar könyvkiadás bevételeinek 1,8 százaléka e-könyv és egyéb digitális értékesítés. Másrészt a probléma mindig ugyanaz: ilyen finansziális viszonyok között ki fog fejleszteni? A kérdés persze költői.

4. Azt is fontos hangsúlyozni, hogy az alulírott négy könyvkiadó átfogja a tudományokat, az orvostudománytól a természettudományokig, a humántudományoktól a társadalomtudományokig.

Farkasvölgyi Frigyesné – Medicina Kiadó

Gyurgyák János – Osiris Kiadó

Németh Kinga – Typotex Kiadó

Soóky Andrea – Balassi Kiadó